

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Рибачук Василь Іванович

УДК 343.477

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМИ ДІЯННЯМИ ПРИ
ПОВОДЖЕННІ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ТА
ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

О Д Е С А – 2 0 0 1

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права Одеської національної юридичної академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України *Багрий-Шахматов Леонід Васильович*, професор кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України *Глушков Валерій Олександрович*, Центр організації, координації науково дослідних робіт вищих закладів освіти та науково дослідних установ МВС України, начальник;

кандидат юридичних наук, доцент *Андрушко Петро Петрович*, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, завідувач кафедри кримінального права та кримінології

Провідна установа

Національна академія внутрішніх справ України Міністерства внутрішніх справ України, кафедра кримінології та кримінальної соціології (м. Київ)

Захист відбудеться "20 липня" 2001 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м.Одеса, вул.Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м.Одеса, вул.Піонерська, 2.

Автореферат розісланий "19 червня" 2001 року

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Чанишева Г.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сьогодні Україна почала активно реалізовувати свої суверенні права і створювати власну соціально-економічну й політико-правову системи. При цьому логіка законотворчості української демократичної держави виходить з принципу, що кожен громадянин України повинен бути впевненим у тому, що його життя і здоров'я, майно, честь і гідність знаходяться під надійною охороною закону.

Центральною частиною процесу створення й зміцнення такої впевненості, забезпечення нормального функціонування усього суспільства є громадська безпека, яка гарантує для людей такі умови життя, при яких кожен має можливість розвивати свої здібності і не боятися насильницького зруйнування свого добробуту. У прийнятому 05.04.2001 р. Верховною Радою України новому Кримінальному кодексі України (далі - КК 2001 р.) підкреслюється, що він має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку і громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (Ст.1 КК 2001 р.).

На громадську безпеку посягає низка злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами. Найбільш розповсюдженими серед них є незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення та збут вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів та вибухових речовин, відповідальність за які передбачена діючою ст. 222 КК України 1960 р (далі - КК 1960 р.).

Надзвичайна важливість питань боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами в Україні підтверджується Програмою боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї та вибухових речовин, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1997 року.

Цій проблемі серйозну увагу приділяє Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України, інші зацікавлені міністерства і відомства, які вживають діючих заходів щодо протидії незаконному розповсюдженню вогнепальної зброї та вибухових речовин, попередження і розкриття злочинів, скоєних з їх застосуванням, виявлення причин та умов, що їм сприяють. Регулярно проводяться зокрема, такі масштабні оперативно-профілактичні операції, як "Зброя", "Вибухівка", "Антитерор", "Канал", під час яких перевіряються об'єкти зберігання та використання вогнепальної зброї, вибухівки, відпрацюються злочинні угруповання і окремі особи, стосовно яких надходила оперативна інформація про їх причетність до нелегального обігу вогнепальної зброї та вибухівки.

Актуальність даної теми дослідження пояснюється також змінами у чинному законодавстві. Так, Постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 року "Про право власності на окремі види майна" № 2471-ХІІ було дозволено громадянам України носити, зберігати і застосовувати газову зброю. В той же час вищеназваною Постановою Верховної Ради України затверджено перелік майна, що не може перебувати у власності громадян і в першу чергу зброя та боєприпаси (крім мисливської та окремих видів пневматичної), а це було сприйнято у нашому суспільстві неоднозначно.

У проблеми володіння зброєю, і в першу чергу короткодульною, є як свої прибічники, так і супротивники. Дане питання потребує наукового аналізу, хоча воно і не нове. Про дозвільну методику політики держави у підходах до розгляду питань, пов'язаних з наданням права та заборонаю володіти окремими видами майна, говорили ще Ч. Беккарія, Шарль Монтеск'є та інші мислителі минулого та фахівці-правознавці. Разом з цим, у грудні 2000 р. було прийнято Конвенцію ООН "Про боротьбу з організованою транснаціональною злочинністю", що загострює питання обмеження ринків незаконного обігу зброї, та обігу зброї взагалі.

Значущість кримінально-правової боротьби з незаконним володінням предметами зброї і вибуховими речовинами на сучасному етапі зростає в зв'язку з політичною нестабільністю в суспільстві та загостренням кримінальної обстановки.

Відомо, що в існуючій злочинності намітилися несприятливі тенденції. В першу чергу, це появлення транснаціонального обігу зброї, збільшення актів кримінального та політичного тероризму, організованої і насильницької та корисливої злочинності, де наявність зброї і вибухівки є передумовою діяльності різних злочинних угруповань. Крім того, використання досягнень сучасного науково-технічного прогресу полегшує виготовлення предметів озброєння у кустарних умовах. Виходячи з вищесказаного, тема дисертації має велике теоретичне і практичне значення.

Слід зауважити, що за останні роки було проведено чимало наукових досліджень з цієї проблематики, у яких аналізувалися норми кримінального законодавства про відповідальність за вказані злочини, питання їх кваліфікації, розмежування тощо. Це праці П.П. Андрушка, Л.В. Багрій-Шахматова, Н.Д. Дурманова, В.О. Глушкова, П.І. Гришаєва, І.І. Горелика, М.А. Єфімова, А.П. Литвина, П.С. Матишевського, І.В. Іванова, Ю.П. Соловйова, В.П. Тихого та інших.

Завдання боротьби правоохоронних органів із незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами розглядалися у роботах Н.Г. Досковського, Б.Г. Капустіна, Л.Н. Колодкіна, А.П. Литвина, В.П. Тихого та інших фахівців.

Водночас слід підкреслити, що окремі положення щодо соціального контролю за незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами і вибуховими

речовинами залишаються нерозкритими або дискусійними. Ця проблема всебічно не проаналізована і потребує комплексного дослідження з урахуванням нинішніх реалій життя, потреб слідчо-судової практики, необхідності проведення організаційно – правових заходів щодо протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок дослідження базується на положеннях Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376/2000. Дисертаційне дослідження виконано в межах основних напрямків діяльності Генеральної прокуратури і Міністерства внутрішніх справ України. Тема дисертації є частиною загальної програми наукових досліджень "Проблеми розвитку держави і права України в умовах ринкових відносин" Одеської національної юридичної академії і виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії на 1996 - 2000 роки, де провідною організацією виступає Академія правових наук України.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертації полягає у комплексному дослідженні та аналізі кримінально-правових і кримінологічних проблем боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами й вибуховими речовинами в історичному плані та в сучасних умовах і внесенні на цій основі науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Виходячи з цього, автором були поставлені такі завдання:

- з'ясувати історію боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами в Україні;
- проаналізувати кримінально-правові проблеми даної боротьби на сучасному етапі;
- розглянути питання загальносоціальної і спеціально-кримінологічної профілактики злочинів у цій сфері;
- внести конкретні пропозиції з метою удосконалення чинного кримінального законодавства і організаційно-правових основ боротьби з незаконним обігом зброї.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері громадської безпеки як соціальної цінності, що перебуває під охороною кримінального закону.

Предметом дослідження виступають кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за порушення правил поводження з такими джерелами підвищеної небезпеки, як різні види зброї, бойові припаси і вибухові речовини (статті 222-224 КК України 1960 р.), історія розвитку цих норм в Україні, а також заходи загально соціальної і спеціально-кримінологічної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним використанням зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

Методи дослідження обрані з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, виходячи з поставленої в роботі мети і завдань. Застосування логіко-

юридичного, історичного, порівняльно – правового методів дозволило розглянути об'єктивну обумовленість криміналізації незаконного поводження зі зброєю, боеприпасами і вибуховими речовинами в Україні, охарактеризувати загальні та спеціальні зв'язки між сутністю протиріч і конфліктів у суспільстві та соціальним розвитком, практикою криміналізації незаконного поводження зі зброєю боеприпасами і вибуховими речовинами в Україні, якістю законодавства, ефективністю правозастосовчої практики та станом злочинності. Системно-структурний та догматичний аналіз норм, спрямованих на обмеження права власності на зброю, сприяв виявленню їх недоліків, дав змогу показати внутрішню будову складу незаконного поводження зі зброєю, боеприпасами і вибуховими речовинами, взаємообумовленість його елементів, зміст відповідних понять, що мають суттєве значення для кваліфікації незаконного поводження зі зброєю, боеприпасами і вибуховими речовинами. Методи статистичного та документального аналізу, інші соціологічні методи використовувалися при вивченні правозастосовчої практики у сфері боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, боеприпасами і вибуховими речовинами. Емпіричний матеріал, покладений в основу дисертаційного дослідження, відповідає вимогам репрезентативності.

Емпіричну базу дослідження становлять законодавчі й інші нормативно-правові акти колишніх СРСР та УРСР, а також України, що стосуються питань боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, боеприпасами і вибуховими речовинами, вибіркове вивчення архівних кримінальних справ у 17 областях України та у м. Кіровограді, а також матеріали практики Верховного Суду України за 1984 - 1999 роки.

У ході дослідження автором вивчено 300 кримінальних справ про злочини проти громадської безпеки (ст.ст. 221 - 225 КК України 1960 р.), 100 справ про навмисні вбивства і 140 про тяжкі тілесні ушкодження, скоєних внаслідок незаконного володіння зброєю. Проаналізовано 167 матеріалів про відмовлення у порушенні кримінальних справ та про припинення чи призупинення попереднього слідства.

За спеціально розробленою анкетой було опитано 150 працівників прокуратури і внутрішніх справ, а також 78 засуджених для виявлення ступеня дієвості профілактичної роботи правоохоронних органів у сфері боротьби з нелегальним обігом предметів озброєння.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі здійснений комплексний підхід до розгляду кримінально-правових і кримінологічних проблем боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, боеприпасами і вибуховими речовинами, на основі чого висунуто низку теоретико-прикладних положень, спрямованих на підвищення її ефективності. Новими і найбільш важливими з них є наступні:

проаналізовано понятійний апарат з даної проблематики;

- здійснено порівняльний аналіз кримінально-правової боротьби з незаконним володінням зброєю у минулому та на сучасному етапі;

- розглянуто профілактичну діяльність правоохоронних та інших державних органів, громадських організацій у цій сфері;

- обґрунтовано висновок про те, що боротьба з незаконним обігом зброї, боєприпасів і вибухових речовин має становити для правоохоронних органів одну з основних їх функцій, яка носить загальнодержавний характер і мусить мати всебічне організаційно-правове забезпечення;

- проаналізовано історичний розвиток законодавства про відповідальність за злочини, пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами й вибуховими речовинами, а також форми і методи боротьби з цими злочинами. Зроблено висновок, що форми соціального контролю за даними видами девіантної поведінки цілком залежать від характеристик розвитку соціоетнічних та політичних відносин в державі;

- аргументується висновок про те, що належне правове забезпечення протидії вказаним злочинам є необхідною передумовою здійснення соціального управління в галузі громадської безпеки;

- наведено особливості кримінально-правової характеристики, кваліфікації і класифікації злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами;

- вперше в українській кримінально-правовій теорії аргументується висновок про те, що основним принципом організації соціального контролю за незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами має бути дотримання режиму законності та охорони конституційних прав і свобод громадян України;

- обґрунтовано необхідність залучення до профілактичної діяльності у цій сфері широкої громадськості, її тісної взаємодії з правоохоронними органами;

- аргументуються висновки щодо ефективності існуючих заходів соціального і спеціально-кримінологічного попередження даних діянь.

Новизна дисертації полягає також у тому, що автор по-своєму оригінально трактує деякі усталені погляди на окремі проблеми, вносить нові рекомендації з метою удосконалення відповідних норм чинного законодавства і профілактичної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, висновки і рекомендації, які в ній містяться, можуть бути використані у боротьбі зі злочинами, що посягають на громадську безпеку шляхом незаконного використання зброї, боєприпасів і вибухових речовин, а також у подальших наукових дослідженнях з даної тематики, навчальному процесі у вищих юридичних закладах України при читанні відповідних лекцій і проведенні семінарських занять з курсів кримінального права і кримінології, у правовій пропаганді для поглиблення знань з питань неправомірного використання зброї, боєприпасів і вибухових речовин.

Пропозиції з удосконалення певних норм кримінального законодавства можуть бути використані в правотворчій роботі, з тим, щоб потім знайти своє втілення у практичній діяльності правоохоронних органів.

Особистий внесок здобувача. Положення, які викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих робіт, в дисертації не використовуються.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідались на: науково-практичній конференції співробітників правоохоронних органів Кіровоградської області в травні 1994 року; на обласному науково-практичному семінарі керівників місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування Кіровоградської області, присвяченому проблемам боротьби зі злочинністю; науковій конференції, що відбулася у червні 1995 року в Одеському державному університеті ім. І.І. Мечникова і була присвячена проблемам судової психології та психіатрії. Окремі питання щодо запобігання злочинності відображені в доповідних записках Головного управління державної служби України, які надіслано до Кабінету Міністрів України (лист від 28.01.2000р. №70/448), МВС України (лист від 02.03.2000р. №70/3485) та Координаційному комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України (лист від 12.08.1999р. № 70/4165 та лист від 19.01.2000р. №70/2555).

Публікації. Основні положення теми дисертації опубліковано у семи наукових статтях, які містяться у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел (усього 198 найменувань).

Повний обсяг дисертації 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується тема дослідження, визначаються його об'єкт і предмет, мета та основні завдання, подається новизна отриманих результатів, їх апробація та науково-практичне значення.

У **першому розділі** "Історія протидії та теоретичні засади незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами", який складається з двох підрозділів, проводиться аналіз нормативно-правових актів, що приймалися з жовтня 1917 року до теперішнього часу, дається класифікація визначення різних видів зброї.

У **підрозділі 1.1.** "Суспільна небезпека та історія боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в Україні", автор показує взаємозв'язок з діями організованої злочинності,

терористичними актами, вбивствами на замовлення, розбоями, використанням зброї тощо. На основі проведеного дослідження показано, що зазначені діяння на практиці, як правило, вчинено із застосуванням зброї.

Вже на початку розбудови соціалістичної держави спостерігається посилення уваги до питань, що стосуються незаконного носіння, зберігання та придбання зброї. В першому підрозділі наводиться аналіз документів, які направлені на боротьбу з незаконним використанням зброї та інших небезпечних предметів.

Конституція російської держави 1918 року, дія якої на той час розповсюджувалась і на територію України, передбачала повне роззброєння “імущих” верств населення. Декрет Уряду України від 6 березня 1918 року “Про здачу зброї населенням України для потреб Червоної Армії” передбачав навіть застосування ревтрибуналами вищої міри покарання. Розстріл за приховування зброї в подальшому був закріплений Декретом ВЦВК від 20 червня 1920 року “Про винятки із загальної підсудності в місцевостях, де запроваджено воєнний стан”.

Характерним для зазначеного періоду було те, що поряд з посиленням відповідальності за порушення порядку придбання зброї, зміцнювалась боротьба з порушенням правил поводження зі зброєю. Так, згідно з Декретом Уряду Росії від 12 липня 1920 року “Про видачу і зберігання вогнепальної зброї й поводження з нею” притягувались до судової відповідальності особи за стрілянину в повітря без особливої потреби в місцях скупчення народу, за безпричинну стрілянину вартовими, постовими міліціонерами, недбале поводження з вогнепальною зброєю, наслідком чого міг статися нещасний випадок.

В роки Великої Вітчизняної війни також приділялась велика увага боротьбі зі злочинами проти громадської безпеки. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 22 червня 1941 року “Про воєнний стан” передбачалось передавати військовим трибуналам справи про незаконне придбання, продаж, зберігання зброї в місцевостях, що знаходились на воєнному стані.

Відповідно до Постанови Державного комітету оборони СРСР від 16 січня 1942 року “Про здачу трофейного майна” усі громадяни, які проживали у населених пунктах, звільнених Радянською Армією, зобов’язані були протягом 24-х годин здати всю зброю.

Аналіз криміналізації поводження з вогнепальною зброєю у 1960 р. у діючому кримінальному законодавстві свідчить про подальшу диференціацію кримінальної відповідальності у цій сфері.

В умовах незалежності України наступним кроком у кримінально-правовій боротьбі з незаконним володінням предметами озброєння стала Постанова Верховної Ради України “Про право власності на окремі види майна” від 17.06.1992 року із змінами, внесеними згідно з Постановами ВР України від 22.04.93 року, від 15.07.94 року та від 24.01.95 року, яка надавала громадянам України

набуття права власності з відповідного дозволу на окремі види зброї: на вогнепальну гладкоствольну та нарізну мисливську зброю, на газові пістолети, револьвери, на холодну зброю, на пневматичну калібру понад 4,5 мм і швидкістю польоту кулі понад 100 м/с.

Потреба подальшої диференціації кримінальної відповідальності за поводження з вогнепальною зброєю призвела до необхідності введення в КК 2001 р. низки норм, що спрямовані на підвищення соціального контролю за діями організованих злочинних та терористичних, воєнізованих угруповань (ст.260 КК 2001 р.) запобігання незаконному обігу зброї (ст. 262 КК 201 р.) та ін.

У підрозділі 1.2. “Теоретичні проблеми правової оцінки незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами” даються критично осмислені визначення зброї, з боку різних вчених і здійснено спробу дати своє визначення цього предмета.

Автор наводить ознаки, які властиві зброї, а також дає її класифікацію за різними критеріями. Під родовим поняттям зброї, на думку автора, слід розуміти пристрої і предмети, конструктивно призначені для ураження живої цілі, а також знищення чи ушкодження навколишнього середовища. До зброї не слід відносити вироби, сертифіковані як вироби господарського, побутового та виробничого призначення, спортивні снаряди, конструктивно подібні до зброї, оскільки вони мають своє пряме призначення, і заборонити їх обіг буде недоречним.

Під вогнепальною зброєю автор розуміє зброю, яка конструктивно призначена для механічного ураження цілі на відстані кулею (снарядом), що одержує спрямований рух за рахунок енергії порохового чи іншого заряду. Залежно від цілі використання зброї, а також її параметрів і характеристик, зброю слід поділяти на: цивільну, службову та бойову стрілецьку.

В дисертації розглядаються різні види бойових припасів. Підкреслюється, що їх небезпека полягає не тільки у використанні, а й у самому факті володіння ними.

До предмету злочинів, що аналізуються в дисертації, належать також різні види вибухових речовин. Під ними треба розуміти суміші чи сполуки елементів, здатних під впливом зовнішніх чинників (удару, тертя тощо) до швидкого хімічного перетворення (вибуху) з утворенням газів і виділенням значної кількості тепла. До вибухових у кримінально-правовому аспекті можуть бути віднесені лише ті речовини, які підпадають під встановлений правовий режим їх обігу. Дозвіл на їх придбання і зберігання видається органами внутрішніх справ.

Холодна зброя автором класифікується: за призначенням - бойова та мисливська; за вражаючою дією - ударно-подрібноюча, колючо-ріжуча, колючо-рублячо-ріжуча; за способом тримання і дії - неклинкова, клинкова, комбінована; за типом виготовлення - заводська, перероблена, кустарна,

саморобна; за конструкцією - стандартна, нестандартна, нетипова; за місцем виготовлення - вітчизняна, іноземна.

Всі ці види зброї докладно проаналізовані. Сформульоване таке визначення холодної зброї - це колючі, рубаючі, ріжучі, колючо-ріжучі, рублячо-ріжучі, колючо-рублячо-роздроблюючі та комбіновані предмети, спеціально виготовлені для нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості з використанням мускульної сили людини в рукопашному бою, і які відповідають встановленим криміналістичним вимогам.

Інша холодна зброя - це предмети, виготовлені саморобним чи кустарним способом, які відповідають зразкам холодної зброї, але досягли її якісного стану через незалежні від винного причини.

Зазначається, що металльні прилади не можна зараховувати до холодної зброї (для застосування останньої використовується фізична сила людини). Металльні прилади не належать ні до вогнепальної, ні до холодної зброї. Це і виводить їх із сфери правового регулювання. Особлива увага звертається на газові пістолети, що викидають нервово-паралітичні гази і дія яких заснована на енергії стиснутого повітря та на електрошокові прилади які віднесені до спеціальних технічних засобів постановою Верховної Ради України від 15 липня 1994 року №121. Газові пістолети, як і електрошокові прилади, мають значну вражаючу дію, а їх застосування може призвести до смерті потерпілого.

Автор приходить до висновку про те, що для правильного вирішення питань про відповідальність за дані злочини, відмежування вогнепальної зброї від холодної та "іншої холодної" зброї і від електрошокових приладів, а також розмежування злочинів, пов'язаних з незаконними діями при поводженні з зазначеними видами зброї, у тому числі запропонованих автором, від суміжних діянь, необхідне точне законодавче визначення вказаних понять. Все це, на думку здобувача, сприятиме усуненню непорозумінь, які виникають у сучасній слідчо-судовій практиці.

У другому розділі "Кримінально-правові та кримінологічні аспекти незаконного поводження зі зброєю, боеприпасами та вибуховими речовинами", який складається з двох підрозділів, дається кримінально-правова оцінка зазначених злочинів, розкривається їх кримінологічний аналіз, дається характеристика осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за ст.ст.222-224 КК України 1960 р., вказуються основні детермінанти, що сприяють розповсюдженню незаконних діянь при поводженні зі зброєю, боеприпасами та вибуховими речовинами.

У підрозділі 2.1. "Кримінально-правові оцінки та відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, боеприпасами та вибуховими речовинами" дається юридичний аналіз суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які передбачена ст.ст.222-224 КК України 1960 р.

Автор відзначає, що поняття громадської безпеки носить занадто загальний характер і не дає можливості в багатьох випадках відмежувати злочини проти

громадської безпеки від діянь, передбачених в інших главах Особливої частини КК України 1960 р.

Спираючись на основні положення, закріплені в Конституції України, автор під громадською безпекою визначає невід'ємну складову частину (складовий компонент) національної безпеки, специфіка якої полягає в тому, що стан суспільних відносин характеризується відсутністю небезпеки для людей і матеріальних цінностей при поводженні з джерелами підвищеної небезпеки, вказаними у відповідних статтях глави Х КК України 1960 р. (розділу IX Особливої частини КК України 2001 р.).

Основним безпосереднім об'єктом незаконного володіння предметами озброєння є суспільні відносини, які існують у зв'язку з використанням вогнепальної (крім мисливської гладкоствольної), холодної зброї, бойових припасів і вибухових речовин. Автор виділяє додатковий об'єкт у злочинах, передбачених ст.ст. 222-224 КК України 1960 р. - нормальне функціонування органів внутрішніх справ (міліції), оскільки незаконне володіння предметами зброї ускладнює діяльність останніх щодо протидії порушенням громадського порядку та затриманню правопорушників, а також встановлений порядок управління в сфері поводження зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами.

Під факультативним об'єктом злочинів виступають і життя, і здоров'я особи, а також право власності на те чи інше майно. Застосування терміну "поводження" акумулює в собі всі форми вчинення злочину, передбаченого ст. 222 КК України 1960 р. В третьому томі нового тлумачного словника української мови "поводження" трактується як спосіб чи характер застосування чого-небудь, користування чимось.

В слідчо-судовій практиці нерідко виникають труднощі при кваліфікації дій, які пов'язані з визначенням окремих дій щодо незаконного поводження зі зброєю.

Так, під незаконним носінням предметів озброєння необхідно визнати як носіння їх під час перебування винного на вулиці, так і в приміщенні. Не можна вважати носінням наявність предметів озброєння, наприклад, в автомашині, хоча і поряд з особою, але не безпосередньо при ній - в багажнику (в спеціально обладнаному тайнику). Такі випадки, на думку дисертанта, слід кваліфікувати як зберігання зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

Автор стверджує, що необхідно чітко проводити відмежування злочинів, які передбачені ст.ст. 222-224 КК України 1960 р. між собою та від суміжних суспільно-небезпечних діянь.

Встановлення різниці при відмежуванні полягає в тому, що:

- незаконне володіння предметами озброєння (ст. 222 КК 1960 р.) та їх розкрадання (ст. 223 КК 1960 р.) відрізняються між собою за об'єктивною стороною. Тому розкрадання перелічених у ст. 222 КК 1960 р. зброї, боєприпасів та вибухових речовин та їх подальше носіння, зберігання і збут

утворюють реальну сукупність злочинів, передбачених ст. 223 та ч.1 ст. 222 КК 1960 р.

- незаконне зберігання вогнепальної зброї чи бойових припасів (ст. 222 КК 1960 р.) і недбале їх зберігання (ст. 224 КК 1960 р.) схожі за об'єктом й об'єктивною стороною. Однак, до предмета злочину, передбаченого ст. 224 КК, належить також мисливська гладкоствольна зброя. Дані діяння треба відрізняти один від одного за порядком володіння зброєю чи боеприпасами, а також за суб'єктивною стороною;

- незаконне зберігання вибухових речовин (ст. 222 КК 1960 р.) і порушення правил зберігання, використання і перевезення вибухових речовин (ст. 221 КК 1960 р.) схожі між собою за об'єктом, предметом і об'єктивною стороною. Для наявності складу злочину, передбаченого ст. 221 КК 1960 р., потрібно порушення встановлених правил, що регламентують порядок безпечного зберігання вибухових речовин. Цей порядок вимагає узгодження дій, насамперед з органами внутрішніх справ. Дії осіб, які не мають дозволу відповідних органів на зберігання вибухових речовин, повинні кваліфікуватися за ч.1 ст. 222 КК 1960 р.;

- незаконне зберігання зброї (ст. 222 КК 1960 р.) і приховування злочину (ст. 186 КК 1960 р.) мають схожість в об'єктивній стороні. Відмінність між ними полягає як в об'єкті - громадська безпека в першому випадку, інтереси правосуддя - в другому. Дані злочини необхідно розмежовувати і за їх суб'єктивною стороною;

- незаконне виготовлення предметів озброєння (ст. 222 КК 1960 р.) і заняття забороненими видами підприємницької діяльності (ст. 148 КК 1960 р.) різняться за об'єктом. Крім того, слід підкреслити, що виготовлення предметів озброєння слід кваліфікувати за ст.222 КК, оскільки вона є спеціальною нормою щодо ст.148 КК;

- незаконний збут предметів озброєння (ст. 222 КК 1960 р.) і спекуляція (ст. 154 КК 1960 р.) мають подібність в об'єктивній стороні. Як у першому, так і другому випадку предмети злочину реалізуються іншій особі. Тільки збут зброї посягає на громадську безпеку, а спекуляція іншими предметами - на нормальну роботу торгівлі та інтереси покупців. Розмежування вказаних діянь треба проводити як за об'єктивною, так і суб'єктивною стороною, а також за предметом злочину.

На основі аналізу практики застосування ст. 222 КК України обґрунтовується пропозиція доповнити ст.41 КК України 1960 р. ще однією обставиною, яка обтяжує відповідальність: вчинення злочину з використанням зброї чи погрозою її застосування. З точки зору автора, потребує удосконалення і санкція ст.222 КК України 1960 р. Названі пропозиції поширюються та й на подальше застосування норм КК України 2001 р.

Вноситься пропозиція, що за такий злочин як розкрадання зброї, вчинене повторно чи за попередньою змовою групи осіб, що кваліфікується за ст. 223

КК 1960 р., необхідно передбачити більш суворе покарання. Також слід передбачити більш суворе покарання за розкрадання предметів озброєння шляхом розбою або особливо небезпечними рецидивістами. Крім того, як ми переконані, санкції ст. 222 КК 1960 р. потребують доповнення вказівкою на обов'язкову конфіскацію предметів озброєння, як це передбачено в ч.2 ст. 223 КК 1960 р.

У підрозділі 2.2. "Кримінологічний аналіз ситуації в Україні, пов'язаний з незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами та її детермінація" вказано, що особливу загрозу громадській безпеці та стабільності в державі і національній безпеці в цілому, створює незаконне розповсюдження вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

За даними МВС України у 2000 році було вчинено 804 злочини із застосуванням вогнепальної зброї та 85 - із застосуванням вибухових речовин, у тому числі 173 вбивства з застосуванням вогнепальної зброї та 5 вбивств із застосуванням вибухових речовин, 33 особам нанесені тяжкі тілесні ушкодження з застосуванням вогнепальної зброї та 3 із застосуванням вибухових речовин, а також вчинено 5129 злочинів із застосуванням холодної зброї. З використанням вогнепальної зброї та вибухових речовин безпосередньо пов'язане вчинення вбивств, розбійних нападів, збройних сутичок тощо. Протягом останніх років зареєстровані нові, дуже небезпечні види суспільно-небезпечних діянь, а саме: прояви тероризму та вбивства на замовлення.

Хвиля насильства, піднята злочинним світом, підвищила попит на зброю, призвела до розширення так званого "збройного чорного ринку". На нелегальний ринок зброя надходить, як правило, кількома шляхами: крадіжки із військових частин та установ Міноборони України, інших військових формувань (прикордонних військ, внутрішніх військ), МВС, воєнізованої охорони; крадіжки окремих деталей на збройних заводах та кустарне виготовлення зброї; незаконне придбання нарізної та гладкоствольної спортивної і мисливської зброї з наступною передачею її в руки злочинного світу, контрабандне ввезення зброї із-за кордону. Так, якщо в 1990 році було виявлено 116 фактів викрадення зброї, боєприпасів та вибухових речовин, то у 1996 році - 212.

Спостерігається значний сплеск незаконного носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збуту вогнепальної чи холодної зброї, боєприпасів та вибухових речовин. В 1990 році таких фактів було виявлено 3700, в 1995 - 9723, в 1996 - 10520, в 1997 - 11329.

Одним із каналів нелегального надходження зброї в Україну стали місця міжнародних конфліктів, які виникають на територіях країн, що входили до соціалістичного табору (особливо розташованих в зоні балкано-чеченської дуги нестабільності).

За даними Державного комітету в справах охорони державного кордону України у 1998 році прикордонниками вилучено 117 одиниць вогнепальної

зброї, 5377 шт. боеприпасів, 3,300 кг вибухових речовин. Державною митною службою України під час митного контролю у 1998 році було вилучено 57 одиниць вогнепальної зброї, у т.ч. 14 гранат, 5,065 кг. вибухових речовин, 35 різноманітних частин до підривних пристроїв, 6919 одиниць боеприпасів.

Нелегальне поширення зброї серед кримінальних елементів призводить до девальвації поняття “безпеки” як суспільної, так і особистої, веде до стану аномії у суспільстві. За даними МВС України на 01.01.2000 року в особистому користуванні громадян знаходилось 764284 одиниці (зареєстрованої) вогнепальної зброї, з якої 32856 відноситься до нарізної, 193 тис. одиниць газових пістолетів та револьверів. Разом з тим, тільки у 1999 році з незаконного обігу вилучено 4.8 тис. одиниць вогнепальної зброї, у тому числі 44 гранатомети, 20 кулеметів, 156 автоматів, 683 гвинтівки, 967 пістолетів, 1,2 тис. мисливських рушниць, 1,7 тис. одиниць саморобної зброї, 1047 кг. вибухових речовин, 1,3 тис. гранат та 526 тис. патронів.

Злочинам, пов'язаним з незаконним обігом зброї, притаманна і певна ступінь організованості. Як свідчить аналіз правозастосовчої практики, тільки за три квартали 2000 року було виявлено 302 організованих злочинних угруповань у складі яких перебувало 1171 особи. Члени цих угруповань звинувачені у вчиненні 2419 злочинів, до числа яких відносяться 20 фактів бандитизму, 27 вбивств, із них - 5 “на замовлення”, 149 - розбійних нападів, 203 вимагання. У злочинців було вилучено 110 одиниць вогнепальної зброї.

За результатами кримінологічного дослідження, проведеного автором, серед осіб, які вчинили вбивства, грабежі, розбійні напади із застосуванням зброї, чоловіки складали 76,5 %, жінки відповідно - 23,5%. Серед них у віці 25-29 років - 45,1%, 18-24 роки - 35,6%, 16-17 років - 13,3%, 30 і старше - 4,9%, 14-15 років - 1%.

Найбільш поширене незаконне володіння вогнепальною зброєю серед осіб у віці 25-29 років (64,8%), а іншими предметами, що використовуються як зброя - серед осіб 16-17 років (2,4%).

З урахуванням результатів кримінологічного дослідження незаконного обігу зброї, дисертант пропонує вжити ряд організаційно-практичних заходів протидії розповсюдження в Україні зброї та вибухових речовин.

Розділ 3 “Попередження злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, боеприпасами та вибуховими речовинами” складається з двох підрозділів і присвячений загально-профілактичним та спеціально-кримінологічним заходам профілактики злочинів, що є предметом дослідження.

У підрозділі 3.1. “Кримінально-правові та кримінологічні аспекти загально-профілактичних заходів попередження злочинів у сфері нелегального обігу предметів озброєння” автор розкриває превентивну функцію кримінального права та попередження злочинів у кримінологічному сенсі як результат забезпечення правомірної поведінки. Превентивна функція кримінального права реалізується всякого разу, коли людина у конфліктній ситуації обирає

правомірний спосіб поведінки. Коли результат не досягається, то починає діяти кримінологічна профілактика злочинів.

Аналізується стан і висуваються пропозиції щодо загальнодержавного рівня попередження злочинів, який реалізує антикриміногенний потенціал суспільства в цілому, та усіх його інститутів. Він охоплює значні, що мають довгостроковий характер, види соціальної діяльності щодо удосконалення суспільних відносин та усунення чи нейтралізації криміногенних факторів. У зв'язку з цим конкретизуються загальні положення стосовно протидії аналізованим злочинам.

У **підрозділі 3.2.** “Спеціально-кримінологічні заходи профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним використанням зброї, боєприпасів і вибухових речовин” розкриваються сутність, форми і методи цього виду попереджувальної діяльності. Вказується, що спеціально-кримінологічна профілактика займає головне місце в роботі правоохоронних органів, зокрема, прокуратури і органів внутрішніх справ.

Особливо це стосується профілактики злочинів, що становлять підвищену суспільну небезпеку (вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, розбої, грабежі, вимагання, захоплення заручників, особливо злісне хуліганство) при вчиненні яких використовуються предмети озброєння.

Вносяться відповідні рекомендації щодо удосконалення цієї діяльності. Висловлено низку положень та пропозицій стосовно поліпшення чинного законодавства і практики боротьби з незаконним володінням зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової боротьби з протиправним володінням предметами озброєння, боєприпасами і вибуховими речовинами, та їх використанням під час вчинення інших злочинів.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертаційної роботи узагальнюються результати дослідження та пропонуються рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики його застосування.

Родовим об'єктом злочинів, які передбачені у главі X Особливої частини КК 1960 р., є громадська безпека як складова національної безпеки.

Видовий об'єкт злочинів, що розглядаються в дисертації, - це громадська безпека в частині офіційно встановленого порядку поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами.

Основним безпосереднім об'єктом незаконного володіння предметами озброєння є тільки ті суспільні відносини, які існують у зв'язку з використанням вогнепальної (крім мисливської гладкоствольної), холодної зброї, бойових припасів і вибухових речовин. Як бачимо, безпосередній об'єкт злочинів,

передбачений ст. 222 КК 1960 р., вужчий від їх родового об'єкта, яким є уся сукупність суспільних відносин, що забезпечують громадську безпеку в цілому.

Крім основного безпосереднього об'єкта, треба розрізняти ще й додатковий і факультативний об'єкти. Під додатковим об'єктом розуміють соціальні цінності, які теж неминуче ставляться під загрозу заподіяння даним злочином шкоди, але не є визначальними, а лише супутніми для певної системи суспільних відносин. І, нарешті, факультативний об'єкт, будучи основним в інших видах злочинів, даним злочином може ставитися під загрозу заподіяння шкоди або ні.

Виходячи з вищесказаного, можна констатувати, що додатковим об'єктом незаконного володіння предметами озброєння є порядок управління в сфері поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами. Адже, незаконне використання цих предметів ускладнює діяльність державних органів щодо підтримання громадського порядку у належному стані.

Факультативним об'єктом злочинів, можуть виступати життя і здоров'я особи, а також право власності на те чи інше майно. Для однакового застосування статей 222 – 224 КК 1960 р. та правильного їх відмежування від схожих діянь необхідно точно визначити поняття вогнепальної і холодної зброї, боєприпасів та вибухових речовин у новому КК України.

Аналізуючи поняття предмета даних злочинів, можна зробити такі висновки:

1. Для правильного застосування статті 222 КК 1960 р. та правильного відмежування її від схожих діянь необхідно точно визначити поняття вогнепальної і холодної зброї, боєприпасів, вибухових речовин, метальної зброї та електрошокових приладів у новому КК України, чи у Законі України “Про зброю”.

2. Законодавча регламентація правового режиму зброї має полягати в перерахуванні її видів та детальному визначенні ознак, що вказують на її призначення і мету, з якою вона виготовлена.

3. Істотним моментом для віднесення зброї, боєприпасів і вибухових речовин до предмета аналізованих злочинів є їхня здатність уражати живі цілі чи руйнувати якісь об'єкти.

Неможливість використання предметів озброєння за їх прямим призначенням треба розцінювати як предмети інших злочинів.

За результатами проведеного нами дослідження вважаємо за доцільне:

1. Внести пропозиції щодо підготовки проекту і прийняття Закону України “Про зброю” та удосконалення статті 222 КК України 1960 р (у майбутньому, - ст. 263 КК 2001 р.), а саме включити до предмета злочину:

а) гладкоствольну мисливську зброю;

б) вибухові пристрої;

в) метальну зброю;

г) електрошокові прилади та іскрові розрядники, що застосовуються при скоєнні злочинів та з'ясуванні стосунків між професійними злочинцями і терористами.

Щодо холодної зброї, то доцільно використовувати три терміни – “холодна зброя”, “інша холодна зброя” і “метальна зброя”, поняття яких повинно даватися законодавцем у новому КК України, чи у новому Законі України “Про зброю”.

2. Встановити кримінальну відповідальність за виготовлення та володіння як вогнепальною, так і холодною зброєю, якщо носіння її мало на меті вчинення злочину і вона знаходилася у винного під час вчинення суспільно небезпечного діяння; а також заволодіння саморобною вогнепальною зброєю та пристроями, якщо вони:

- а) використовувалися при вчиненні іншого тяжкого злочину;
- б) на момент вчинення злочину були придатні для застосування.

3. У проєкті нового Закону “Про зброю” дати поняття вибухових речовин, боєприпасів, метальної зброї, електрошокових пристроїв та іскрових розрядників.

4. Не можна відносити до розряду вогнепальної зброї всі ті пристосування, які метаютть колючі, ріжучі й інші предмети, тому, що принцип їх дії суперечить самому поняттю “вогнепальна”. Для цього випадку був би прийнятним термін “метальна зброя”.

З урахуванням результатів кримінологічного дослідження незаконного обігу зброї, з огляду на викладене можна прийти до наступних висновків та запропонувати наступні організаційно-практичні заходи з протидії розповсюдженню в Україні зброї та вибухових речовин:

а) попередження незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами є головним напрямком у боротьбі з даним видом злочинності. Вчинення діянь, передбачених ст. 222 КК України 1960 р., вимагає рішучого, але обґрунтованого і справедливого застосування кримінально-правових заходів. Останні виступають, з одного боку, як форма соціально-політичної і правової оцінки злочину, з іншого - як засіб попередження насильницьких, корисливо – насильницьких та інших тяжких злочинів, де застосування зброї, боєприпасів, і вибухових речовин є одним із знарядь їх вчинення. Звідси необхідність незворотного застосування мір кримінальної відповідальності до кожного винного;

б) попередження злочинів, які досліджуються, досягається комплексом профілактичних заходів як загального, так і спеціально - кримінологічного рівнів. Серед таких заходів, у першу чергу, треба приділяти увагу правовому вихованню та організації дозвілля молоді, її правевлаштуванню, створенню умов для розвитку і самореалізації особи, а також спеціальним профілактичним заходам, які здійснюються правоохоронними органами;

в) для підвищення ефективності запобігання незаконному поводженню зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами вважається необхідним:

- вжити заходів щодо подальшого зміцнення правового режиму придбання і використання гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї;

- удосконалити адміністративно-правові норми, які встановлюють порядок володіння і використання зброї, боєприпасів та вибухових речовин, а також відповідальність за порушення цього порядку;

- привести у відповідність з реаліями сьогодення адміністративну та юридичну практику щодо боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами;

г) законодавча регламентація правового режиму зброї має полягати в ретельному переліку її видів, та детальному визначенні ознак, що вказують на її призначення і мету, з якою вона виготовлена. Істотним моментом для віднесення зброї, боєприпасів і вибухових речовин до предмета аналізованих злочинів є їх придатність уражати живі цілі чи руйнувати якісь об'єкти;

д) виходячи з підвищеної суспільної небезпеки та розповсюдженості злочинів, що чиняться з застосуванням вогнепальної зброї, а також злочинів, пов'язаних з незаконним носінням, зберіганням, придбанням, виготовленням і збутом зброї, боєприпасів та вибухових речовин, необхідне посилення відповідальності за контрабанду зброї, боєприпасів та вибухових речовин (ст. 70 КК 1960 р., ст. 201 КК 2001 р.) та незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів та вибухових речовин (ст. 222 КК 1960 р. та ст. 263 КК 2001 р.);

ж) з метою посилення боротьби з незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин доцільно створити самостійні спеціалізовані підрозділи, на які покласти завдання щодо організації та виконання заходів, спрямованих на ефективну протидію незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин;

Вважаємо за доцільне вжити заходів щодо створення єдиної автоматизованої системи за номерним обліком вогнепальної зброї, що використовується у військових формуваннях, МВС, на об'єктах дозвільної системи, а також тієї, що знаходиться в особистому користуванні громадян.

з) Міністерству внутрішніх справ, Службі безпеки, Міністерству оборони, Державному комітету у справах охорони державного кордону, Державній митній службі України доцільно розробити на 2001-2005 роки комплексну програму заходів, спрямованих на протидію незаконному розповсюдженню зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

І. Рибачук В.І. Поняття і класифікація холодної зброї // *Юридический вестник*. - 1995. - №1. - С.111-114.

2. Рыбачук В. Предметы огнестрельного оружия, боеприпасов и взрывчатых веществ // Юридический вестник. – 1998. – №2. – С.61-65.

3. Рыбачук В.І. Історико-теоретичні проблеми боротьби органів прокуратури і внутрішніх справ з незаконним володінням предметами озброєння //Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. - Одеса, 1999. - Випуск № 6. – С.35-40.

4. Рыбачук В.І., Багрій-Шахматов Л.В. Теоретичні аспекти спеціальної й правової значимості предметів озброєння //Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. - Одеса, 1999. - Випуск № 6. – С.25-29.

5. Рыбачук В.І. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконне володіння предметами озброєння. // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 1999.- № 4. – С.105-108.

6. Рыбачук В.І., Джу́жа О.М. Профілактична робота громадських формувань в Україні // Вісник державної служби України. - 1999. - №4. – С. 56-60.

7. Рыбачук В.І. Корупція як соціальна база і політична основа організованої злочинності та тероризму //Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. - Одеса, 2000. - Випуск №8. - С.15-22.

АНОТАЦІЯ

Рыбачук В.І. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми боротьби з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2001.

У роботі розглянутий комплекс кримінально-правових та кримінологічних проблем боротьби зі злочинами у сфері незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами. Особлива увага приділяється кримінально-правовій характеристиці складів цих злочинів, удосконаленню кримінальної й адміністративної відповідальності, розробці конкретних заходів, спрямованих на поліпшення профілактичної діяльності органів прокуратури і внутрішніх справ у сфері боротьби з цим видом злочинності.

Ключові слова: зброя, бойові припаси, вибухові речовини, злочинність, об'єктивні і суб'єктивні ознаки злочинів, попередження злочинів.

АННОТАЦИЯ

Рыбачук В.И. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с незаконным обращением с оружием, боевыми припасами и взрывчатыми веществами. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2001.

Вопрос социального контроля над незаконным обращением с оружием, боеприпасами и взрывчатыми веществами рассматривается как комплексная междисциплинарная проблема. Сделан вывод о том, что исследуемая проблема является особо актуальной в современных условиях формирования незаконного рынка оружия в странах СНГ, роста организованной преступности, террористических актов, заказных убийств, и т.д., многие из которых связаны с незаконным владением и применением огнестрельного и холодного оружия, а также взрывчатых веществ.

В работе подробно рассматривается история криминализации незаконного обращения с оружием, исследуются понятие огнестрельного и холодного оружия, боеприпасов и взрывчатых веществ, их виды, социальная и правовая значимость борьбы с незаконным обращением с ними. Исторический анализ проблемы позволил выявить закономерности дифференциации и индивидуализации уголовной ответственности за незаконное обращение с оружием, боевыми припасами и взрывчатыми веществами, связанные с изменением социально-политических условий жизнедеятельности общества. Государство, защищая своих граждан в различные периоды своего существования, криминализует обращение с оружием в зависимости от характеристик политического режима, угроз его безопасности, социальной психологии масс, социально-политической обстановки, наконец, - степени криминальности общества. Сегодня ослабление чувства социальной защищенности, anomia, угрозы национальной, общинной и индивидуальной безопасности со стороны организованной преступности (в том числе транснациональной) и терроризма являются предпосылками криминализации незаконного обращения с оружием.

Подчеркивается, что понятие и конкретные виды оружия, боеприпасов и взрывчатых веществ рассмотрены именно в первом разделе диссертации ввиду того, чтобы сразу обратить на них особое внимание, а не «растворять» этот материал при изложении объекта данных преступлений. Делается вывод о необходимости детальной регламентации понятия и видов огнестрельного и холодного оружия в законодательстве Украины (ст. 263 УК Украины 2001 г., проект Закона Украины "Об оружии")

Анализ социальной обусловленности нормы об ответственности за незаконное обращение с оружием, боеприпасами и взрывчатыми веществами привел к необходимости рассмотрения комплекса уголовно-правовых и криминологических проблем борьбы с названными преступлениями. Особое внимание уделяется уголовно-правовой характеристике составов этих преступлений, проблемам совершенствования уголовной и административной

ответственности за незаконное обращение с оружием, разработке конкретных мероприятий, направленных на улучшение профилактической деятельности органов прокуратуры и органов внутренних дел в сфере борьбы с этим видом преступности. Осуществлен анализ объективных и субъективных признаков состава незаконного обращения с оружием, боевыми припасами и взрывчатыми веществами. Исследование имеющихся в литературе точек зрения о предмете данного преступления приводит автора к выводу о необходимости детальной регламентации и конкретизации предметов, средств и веществ, способных поражать живые цели или уничтожать иные объекты. Приводятся аргументы в пользу включения в диспозицию указанного состава гладкоствольного охотничьего оружия, взрывных устройств, метательного оружия, электрошоковых приспособлений.

Анализ состояния незаконного обращения с оружием, боеприпасами и взрывчатыми веществами свидетельствует об угрожающей тенденции к росту данного вида преступлений. Причем, темпы роста преступности названной категории превышают темпы роста общей преступности. Так, в 1990 г. было выявлено 3700 таких фактов, в 1995 - 9723, в 1996 - 10520, в 1997 - 11329. Только в 1999 году из незаконного оборота было изъято 4,8 тыс. единиц огнестрельного оружия, из них 44 гранатомета, 20 пулеметов, 156 автоматов, 683 винтовки, 967 пистолетов, 1,2 тыс. охотничьих ружей, 1,7 тыс. единиц самодельного оружия, 1047 кг. взрывчатых веществ, 1,3 тыс. гранат и 526 тыс. патронов. Рассмотрены основные характеристики личности преступников, совершающих деяния данного вида. Делается вывод о криминогенности определенных социальных групп, что представляет интерес для организации нацеленного социального контроля.

Диссертантом анализируются общие положения о предупредительно-профилактических мероприятиях, направленных на обеспечение законных прав и интересов граждан в Украине, криминологические проблемы общегосударственного, а также специального уровней профилактики рассматриваемых преступлений. Высказываются и обосновываются предложения о необходимости введения специальной профилактической системы учета движения оружия, разработки комплексной программы ограничения незаконного оборота оружия в Украине. Вносится предложение о создании специализированных подразделений по противодействию незаконному обороту оружия.

Вносятся предложения по формулированию ряда конкретных правовых норм, предусматривающих ответственность за незаконное, обращение с оружием, боеприпасами и взрывчатыми веществами, которые, по мнению автора, сделают более активной, наступательной и актуальной борьбу органов прокуратуры и внутренних дел с этими преступлениями.

Ключевые слова: оружие, боевые припасы, взрывчатые вещества, преступность, объективные и субъективные признаки преступлений, предупреждение преступлений.

SUMMARY

Rybachuk V.I. Criminal legal and criminological problems of fighting against illegal handling of weapons, ammunition and explosives. - Manuscript.

The candidate thesis of law science by specialty 12.00.08 – criminal law and criminology, penitentiary law. –Odessa National Law Academy, Odessa, 2001.

The thesis contains a complex of theoretical and practical issues in the field of criminal law and criminology dedicated to problems of combating the crimes in the sphere of illegal handling of weapons, ammunition and explosives.

Special attention has been paid to analysis of the juridical characteristics of the corpus delicti. The organizational – legal grounds directed at the activity of the Public Prosecutor's and Internal Affairs bodies in preventing the abovementioned criminal acts have been expounded.

Key words: weapons, ammunition, explosives, crimes, objective and subjective indication of crime, prevention of crimes.